

УДК 63 (092)

Василь Миколайович Ремесло – Людина-епоха

Демидов О. А., доктор сільськогосподарських наук,
член-кореспондент НААН

Гудзенко В. М., кандидат сільськогосподарських наук
Кузьмінська Г. П.

*Миронівський інститут пшениці імені В. М. Ремесла НААН
Україна, 08853, с. Центральне, Миронівський район Київської обл.
e-mail: mwheats@ukr.net*

*Що таке селекція? Це вміння відшукати
у пригорщі піску малесеньку золоту зернину...*

В. М. Ремесло

Рік 2018-й ознаменувався декількома знаковими датами – 90 років тому (випуск 1928 р.) студент Василь Ремесло, майбутній академік, закінчив Маслівський інститут селекції і насінництва ім. К. А. Тимірязєва, що неподалік Миронівки; виповнилось 70 років, відколи фронтовик Василь Ремесло був призначений на Миронівську селекційно-дослідну станцію (березень 1948 р.), якій присвятив кращу частину свого життя, а також 35 років, як селекціонер зі світовим ім'ям академік Василь Миколайович Ремесло пішов з життя (4 вересня 1983 р.), назавжди покинувши своє виплекане «дітище» – Миронівський інститут селекції та насінництва пшениці, та 20 років від дати смерті (4 вересня 1998 р.) його сина – талановитого селекціонера Володимира Васильовича Ремесла. Для втілення своєї мрії про високопродуктивні сорти пшениці Василь Ремесло обрав саме наукову діяльність. Після 20 років роботи в різних установах, пройшовши війну, у 1948 р. він назовсім повернувся до Миронівки. Завідувач селекційного відділу Миронівської станції В. М. Ремесло обрав «свій» селекційний метод – створення озимих пшениць із ярих – та детально розробив цю методику. Виведений таким методом шедевр світової селекції озима пшениця Миронівська 808, яка значно розширила ареал вирощування озимої пшениці на північ і північний схід – за Урал, у Сибір, Північний Казахстан, де традиційною була яра пшениця, а також створені на її основі сорти Миронівська ювілейна та Іллічівка здійснили переворот у зерновиробництві не тільки тогочасного СРСР, а й країн Центральної Європи. Плідним було започатковане В. М. Ремеслом у 70-х рр. міжнародне наукове співро-

бітництво з селекції пшениці і ячменю з науково-дослідними установами Східної Німеччини і Чехословаччини. В. М. Ремесло був неординарною особистістю, великим представником своєї епохи, залишається таким і для сучасності. Він був особисто знайомий з багатьма державними діячами та видатними вченими не тільки тогочасного СРСР, а й зарубіжних країн, з високопосадовцями сфери управління сільського господарства, працівниками культури і освіти та багатьма іншими людьми з різних діяючих діяльності суспільства. З багатьма із них Василя Миколайовича пов'язували дружні стосунки. Закладені академіком Ремеслом напрями досліджень і сьогодні не втрачають актуальності. Але головними здобутками в усі часи були і є миронівські сорти. Саме завдяки сортам озимої пшениці, що значно підвищили врожайність пшениці і сприяли розвитку селекційної справи в Україні та ще понад 20 країн світу, ім'я В. М. Ремесла по праву віднесено до когорти творців «зеленої революції».

Ключові слова: академік Василь Миколайович Ремесло, Маслівський інститут селекції і насінництва, Миронівська селекційно-дослідна станція, Миронівський науково-дослідний інститут селекції та насінництва пшениці, метод трансформації, сорти озимої пшениці, Селекціонер з великої літери, творець «зеленої революції»

Миронівський інститут пшениці – одна з провідних науково-дослідних установ з селекції зернових культур в Україні з багатю понад 100-річною історією, третина якої пов'язана з величною постаттю всесвітньо відомого вченого, талановитого селекціонера академіка Василя Миколайовича Ремесла. Він – засновник і перший директор створеного в 1968 р. на базі Миронівської селекційно-дослідної станції науково-дослідного інституту, якому згодом було присвоєно його ім'я.

Рік 2018-й ознаменувався декількома знаковими датами – 90 років тому студент Василь Ремесло, майбутній академік, закінчив Маслівський інститут селекції і насінництва ім. К. А. Тимірязєва (випуск 1928 р.), виповнилось 70 років, відколи фронтовик Василь Ремесло був призначений на Миронівську селекційно-дослідну станцію (березень 1948 р.), якій присвятив кращу частину свого життя, а також 35 років, як селекціонер зі світовим ім'ям академік Василь Миколайович Ремесло пішов з життя (4 вересня 1983 р.), назавжди покинувши своє виплекане «дітище» – Миронівський інститут селекції та насінництва пшениці, та 20 років від дати смерті (4 вересня 1998 р.) його сина – талановитого селекціонера Володимира Васильовича Ремесла.

У Василя Миколайовича Ремесла була велика мета – створити високоврожайні сорти пшениці та нагодувати людей хлібом. І він досягнув її. Недарма в народі В. М. Ремесла називають Хлібним Батьком, а наукова спільнота по праву вважає його видатним селекціонером світового рівня. В. М. Ремесло багато зробив для міжнародного визнання України в галузі зерновиробництва та закріпив за нею статус житниці Європи.

Любов до землі і селянської праці передалась Василеві від діда-прадіда, тому у виборі майбутньої професії сумніву не було. Закінчивши в 1924 р. Лубенську професійну селянсько-господарську школу, він вступив до

Студент Василь Ремесло

Сільськогосподарського інституту в селі Маслівка Канівського повіту Київської губернії (нині Миронівський район Київської області – прим.), який закінчив у 1928 р.

В усі роки діяльності Маслівського технікуму, пізніше Інституту селекції і насінництва ім. К. А. Тимірязєва, що розташований неподалік Миронівки, яскравою стрічкою простежується його багатогранна співпраця з Миронівською дослідною станцією. У технікумі читали лекції майже всі спеціалісти станції, а штатні викладачі, які були справжніми фахівцями, окрім педагогічної активно вели також дослідницьку роботу. Учні надавали практичну допомогу науковцям Миронівської станції, наприклад у обсте-

женні полів на ураження культур хворобами та шкідниками, а також у розмноженні нового сорту озимої пшениці Українка під науково-методичним керівництвом самого Івана Максимовича Єремєєва, одним із студентів якого був Василь Ремесло. Завдяки такій постановці навчання кожний випускник Маслівського інституту міг без попередньої підготовки приступити до науково-дослідної роботи і проводити її на відповідному науково-теоретичному рівні. Саме тому серед «маслівчан» було так багато науковців і відомих селекціонерів. Унікальним був випуск 1928 р., який дав країні трьох майбутніх академіків-селекціонерів: «батька» ушавлених «миронівок» Василя Миколайовича Ремесла, «батька» ячменів Прокопа Хомича Гаркавого (його ім'я носить технікум сьогодні – прим.) та «батька» знаменитих одеських озимих пшениць Федора Григоровича Кириченка, а четвертий випускник, майбутній академік Михайло Олександрович Ольшанський, обіймав посади Президента Всесоюзної академії сільськогосподарських наук (ВАСГНІЛ) та Міністра сільського господарства СРСР [1].

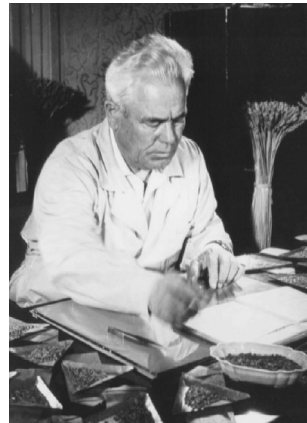
Тісний зв'язок навчання студентів з науковою і практичною діяльністю Миронівської селекційної станції наклав чіткий відбиток на подальший життєвий шлях багатьох випускників Маслівського інституту. Тому не дивно, що Василь Ремесло після декількох років роботи агрономом-насінником та служби у лавах Червоної Армії для втілення своєї мрії про Хліб обрав саме наукову діяльність, щоб повною мірою застосувати набуті теоретичні і практичні знання. А пройшовши політкерівником фронтові дороги Другої світової війни, яка завадила його планам щодо захисту кандидатської дисертації, він назовсім повернувся до Миронівки.

У березні 1948 р. фронтовик Ремесло отримав призначення на Миронівську державну селекційну станцію. У воєнній шинелі, з чемоданчиком у руках і німецькою вівчаркою на ім'я Одер, яку ще малим цуценям вивіз із Німеччини, розгрузюю дорогою прийшов він від залізничної станції на нове місце роботи. Навколо, як і на самій селекційній станції, ще не зовсім було подолану післявоєнну розруху.

Після звільнення від німецької окупації на Миронівській селекційній станції було зібрано уцілілий насінневий матеріал і деяку документацію, що збереглася, та відновлено селекційну роботу, навіть уже в 1947 р. було передано два сорти озимої пшениці із збережених довоєнних ліній. Така спадщина дісталася новопризначеному заступнику директора з наукової частини та завідувачу селекційного відділу Василю Миколайовичу Ремеслу. Усього себе він віддає праці, активно включається в життя колективу станції: багато пише, читає лекції, проводить вчені ради та виробничі наради, співбесіди з наукових та філософських питань [2]. А вже за два роки було видано перший післявоєнний підсумовуючий збірник наукових праць Миронівської державної селекційної станції за 1944–1949 рр. під загальною редакцією заступника директора з наукової частини В. М. Ремесла [3]. Так розпочався період надзвичайного творчого піднесення установи, якій Василь Миколайович присвятив 35 років свого життя, з 1964 р. очолюючи її. Під його керівництвом станція досягла

видатних успіхів у селекції. За вагомий внесок у зерновиробництво та великий економічний ефект від вирощування створених тут сортів озимої пшениці в 1967 р. Миронівську селекційно-дослідну станцію було нагороджено однією з найвищих державних відзнак тогочасного СРСР – орденом Леніна, а в 1968 р. на її базі створено Миронівський науково-дослідний інститут селекції та насінництва пшениці, знаний у усьому світі.

Призначений завідувачем селекційного відділу, який складався з груп озимих, ярих, зернобобових, круп'яних культур, багаторічних трав і проводив селекцію 14 культур (озима пшениця, озиме жито, яра пшениця, гілляста озима і яра пшениця, ячмінь, овес, горох, сочевиця, квасоля, просо, гречка, конюшина, еспарцет) [3], В. М. Ремесло ретельно вивчив причини невдач у селекції озимої пшениці після сорту Українка та обрав шлях спрямованого перетворення ярих пшениць в озимі і озимих

Кропітка робота селекціонера

у ярі. Дослідження в цьому напрямі він розпочав ще у 30-х рр. у Поволжі. На Миронівській станції В. М. Ремесло детально розробив методику виведення сортів таким способом [4]. У 1956 р. він захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук на тему «Направленное изменение яровой пшеницы в озимую с целью селекции».

За 12 років досліджень у цьому напрямі (1960 р.) був районований перший миронівський сорт В. М. Ремесла – створена методом трансформації озима пшениця Миронівська 264, яка за врожайністю перевищувала існуючі тоді сорти на 4–6 ц/га. Як і після Українки, з поширенням на ланах цього високоврожайного сорту про Миронівську селекційно-дослідну станцію знов заговорили в широких колах науковців та сільськогосподарських виробників. З 1961 р. розпочалось випробування нового сорту в Угорщині, але він виявився нестійким до вилягання. У 1964 р. площі Миронівської 264 становили 1,9 млн га, в тому числі в Україні – 1,7 млн га. Загальна посівна площа за 10 років вирощування склала 6,5 млн га [5].

У 1963 р. був районований другий сорт В. М. Ремесла, також створений методом трансформації, – неперевершений шедевр вітчизняної і світової селекції зимостійка, високоврожайна, з добрими хлібопекарськими якостями озима пшениця Миронівська 808, яка прославила Миронівку на весь світ. У 1963 р. В. М. Ремесло був удостоєний найвищої премії тогочасного СРСР – Ленінської. За високі практичні досягнення в селекції в 1964 р. рішенням Вищої атестаційної комісії вченому присуджено науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук без захисту дисертації, і його обрано академіком ВАСГНІЛ.

Автор знаменитої Миронівської 808
Василь Миколайович Ремесло

Завдяки винятковій морозостійкості Миронівської 808 межі вирощування озимої пшениці значно розширились на Північ та Північний схід тогочасного СРСР, де традиційною була яра пшениця. У рік районування новий сорт висіли на площі 72 тис. га, а в 1968 р. збиральні площі районованого вже у 46 областях України, Росії та інших республіках сорту становили понад 7 млн га. У 1971 р. районована в 70 областях України, Білорусії, Росії, прибалтійських республіках Миронівська 808 займала 9,5 млн га, або 48,14 % загальних посівів озимої пшениці. Поширюється

сорт і в Північному Казахстані (Кустанайська область) та Алтайському краї [4–7].

Районований у 85 областях і краях тогочасного СРСР, унікальний сорт Миронівська 808 широко вирощували в різних природно-кліматичних зонах від Прибалтики і Вірменії до Приуралля, Західного Сибіру, Алтаю, Північного Казахстану, а також у Центральній Європі та далеко за її межами, навіть у Китаї. В окремі роки цей сорт займав у світі близько 11 млн га [8].

Миронівський селекційний шедевр широко використовували у виробництві понад 40 років. Навіть через 15 років після районування кожен четвертий гектар озимого пшеничного поля засівали Миронівською 808, а на початок 90-х рр. (за 30 років після районування) площі її посіву становили близько 3 млн га [2, 7]. Такий широкий ареал використання пояснювався надзвичайною пристосованістю Миронівської 808 до різноманітних умов вирощування. На жаль, більшість сучасних сортів із високим потенціалом урожайності поступаються за морозо- та зимостійкістю Миронівській 808, яка є еталоном цієї ознаки.

Методом трансформації ярих в озимі (термічний мутагенез) В. М. Ремеслом було створено сорти озимої пшениці Миронівська 264 (1957 р.), Миронівська 808 (1960), Київська 893 (1963), Миронівська 808 поліпшена (внутрішньосортним добором з Миронівської 808, 1972 р.), а шляхом спрямованої зміни озимого сорту Миронівська 808 на ярий – високоврожайний, стійкий до абіотичних чинників сорт Миронівська яра, районований у 1977 р. Цей сорт ярої пшениці з урожайністю на рівні озимої можна було широко використовувати для пересівання загиблих посівів озимини [9]. Миронівська яра була нагороджена Почесною грамотою «Золотий колос» оргкомітету Чехословацької національної сільськогосподарської виставки „Агрокомплекс-78» (м. Нітра). Учені Інституту зернових культур Кромержиж (Чехія) використовували цей сорт у своїй селекційній роботі. У 80-х рр. крім України Миронівська яра набула поширення в Амурській і Свердловській областях та Башкирії РФ. Тривалий час сорт був стандартом, на незначних площах вирощується й досі.

В. М. Ремеслом був розроблений також метод створення високоінтенсивних сортів озимої пшениці шляхом схрещування ліній, трансформованих з ярих, з високопродуктивними сортами різного еколого-географічного і генетичного походження. На основі Миронівської 808 в 1967 р. отримано короткостебловий сорт інтенсивного типу з високою потенційною продуктивністю та технологічними якостями зерна Миронівська ювілейна 50 (Миронівська 808 / Безостая 4), в 1969 р. – сорт Іллічівка (Безостая 4 / Миронівська 808). Ці сорти за врожайністю подолали 100-центнерний рубіж. У 1975 р. Миронівська ювілейна займала понад 1,3 млн га і

була районована в 49 областях і краях тогочасного СРСР, Іллічівка в 1977 р. займала в Україні майже 0,85 млн га, по СРСР – понад 1,0 млн га [5, 10].

Крім Миронівської ювілейної та Іллічівки методом внутрішньовидової гібридизації були створені й наступні інтенсивні сорти В. М. Ремесла Миронівська 10, Миронівська 25, Миронівська низькоросла, внутрішньосортним добором – Миронівська 808 поліпшена та Миронівська 11 [11]. Створення сорту Миронівська 10 стало новим етапом у селекційній роботі. У 1959 р. вперше в селекційній практиці інституту до схрещування із сортом Миронівська 264 був залучений житньо-пшеничний гібрид західноєвропейського екотипу із колекції ВІР. На основі цієї гібридної комбінації був створений короткостебловий, стійкий до вилягання та ураження бурюю іржею, зимостійкий (на рівні Миронівської 808) сорт Миронівська 10, у генотипі якого присутня хромосома жита [12].

Крім практичної селекції, велику увагу В. М. Ремесло приділяв особливостям вирощування сорту, тому запропонував запроваджувати нові сорти разом із розробленою агротехнікою їх вирощування. У відділі сортової агротехніки та на опорних пунктах інституту в різних ґрунтово-кліматичних зонах тогочасного СРСР було розроблено сортову агротехніку ряду поширених миронівських сортів для Лісостепу України, центральних районів Нечорноземної зони Росії, посушливого Поволжя, цілинних земель Казахстану. За розробку та впровадження у виробництво сортової агротехніки миронівських сортів озимої пшениці директор інституту академік В. М. Ремесло та завідувач відділу агротехніки В. Ф. Сайко в 1977 р. удостоєні Державної премії УРСР у галузі науки і техніки. Під керівництвом В. М. Ремесла розроблено систему насінництва зернових і зернобобових культур, що була високо оцінена у сільськогосподарському виробництві.

Впровадження у сільськогосподарське виробництво високопродуктивних сортів озимої пшениці, створених академіком В. М. Ремеслом, забезпечило великий економічний ефект. За десять років діяльності інституту (1968–1977) завдяки вирощуванню миронівських сортів країна отримала додатково 23,42 млн тонн зерна, а чистий додатковий прибуток сягнув 1608,4 млн карбованців, у тому числі тільки сорт Миронівська 808 забезпечив додатково 10,3 млн тонн зерна загальною вартістю близько 800 млн карбованців. За цей період миронівські сорти займали площу майже 7,1 млн га, або 39,4 % посіву озимої пшениці. Крім того, виведені В. М. Ремеслом сорти озимої пшениці належать до сильних, що дає можливість одержувати з них високоякісні хлібобулочні вироби [2, 10].

Сорти озимої пшениці В. М. Ремесла здійснили переворот у зерновиробництві країн Центральної Європи, де їх випробування було розпочато відразу після районування у тогочасному СРСР. Так, у 1966–1969 рр.

у Східній Німеччині, Чехословаччині, Угорщині, Польщі, тогочасній Югославії був районований сорт Миронівська 808, завдяки чому різко підвищились урожайність і валові збори зерна. На міжнародній виставці «Агра-73» у Східній Німеччині Миронівська 808 була удостоєна золотої медалі. У 1971–1974 рр. на поля цих країн вийшли Миронівська ювілейна та Іллічівка. На міжнародній виставці «Агра-76» Миронівський інститут нагороджений Грамотою за створення високоврожайних сортів озимої пшениці [6, 10].

Плідним було започатковане В. М. Ремеслом у 70-х рр. міжнародне наукове співробітництво з селекції пшениці і ячменю з Інститутом дослідження зернових культур Бернбург-Хадмерслебен (Східна Німеччина), Інститутом зернових культур Кромержиж і Інститутом рослинництва Прага-Рузине (Чехословаччина). Результатом тривалої творчої співпраці стало створення ряду сортів озимої пшениці та ячменю спільної селекції або на основі селекційного матеріалу цих установ [13]. Завдяки міжнародному співробітництву значно розширився і підвищився рівень селекційної роботи в інституті, зокрема було розпочато дослідження з використанням штучного клімату. Згідно з підписаною в 1974 р. угодою про співробітництво та з метою проведення селекційних досліджень на однаковому обладнанні і за однаковими методиками німецька сторона передала Миронівському інституту дві кліматичні камери виробництва НДР, що використовувались для багатопланових вегетаційних дослідів. Крім того, для прискорення селекційного процесу із НДР було доставлено деталі трьох великих селекційних теплиць, що були встановлені з допомогою німецьких спеціалістів. З метою розширення досліджень в інституті планувалось будівництво станції штучного клімату (фітотрону), і на прохання директора Миронівського інституту академіка В. М. Ремесла державні і партійні органи тогочасної НДР включили виготовлення конструкцій для фітотрона у виробничий план комбінату з будівництва тепличних комплексів (м. Дрезден). У 1980 р. в інституті було зведено найбільшу в Європі потужну станцію штучного клімату [14].

Академік В. М. Ремесло належав до найвідоміших представників радянської науки. Він дуже часто їздив з діловими візитами. Крім республік СРСР В. М. Ремесло побував у багатьох країнах світу. Його добре знали у Чехословаччині, Угорщині, Німеччині, Польщі, Болгарії та інших, причому не тільки серед учених, а й серед широкого кола хліборобів.

У 1975 р. на урочистому зібранні в чеському місті Готвальдов хлібороби стоячи аплодували автору врожайних «миронівок». У Чехословаччині розпочинається Тухоразський рух хліборобів (*прим.* – від назви селянського кооперативу «Тухораз») за підвищення зборів зерна миронівських сортів шляхом запровадження у виробничу практику передового

На з'їзді чеських хліборобів, 1975 р.

ви Чехословаччини – Карлового університету в місті Прага. За великий внесок у підвищення врожайності пшениці та допомогу в науковій праці у галузях селекції та насінництва колектив Миронівського інституту на чолі з директором академіком В. М. Ремеслом удостоєний «Ордена Праці» Чехословаччини (1971 р.).

Справжнім символом дружби стала Миронівська 808 у Східній Німеччині. Швидке розповсюдження сорту в кооперативах країни відбулося не під політичним тиском, а виключно завдяки високій урожайності Миронівської 808, яку німецькі селяни ласкаво називали «Міро». На початку 70-х рр. сорт посів провідне місце і значно підвищив урожайність пшениці в цій країні. У 1974 р. академік В. М. Ремесло обраний іноземним членом Академії сільського господарства Німецької Демократичної Республіки і удостоєний найвищої нагороди Академії – медалі імені Ервіна Бауера. За значне зростання валових зборів зерна в цій країні В. М. Ремесло в 1974 р. нагороджений орденом «Зірка дружби народів», який йому вручив тогочасний керівник Східної Німеччини Еріх Хоннекер, у 1976 р. йому присуджено Національну премію з науки і техніки I ступеня. У Східній Німеччині академіка Ремесла вважали справжнім «послом дружби», прес-конференції з його участю транслювали по Національному телебаченню [14].

Можна впевнено сказати, що в 60–80-х рр. XX ст. у СРСР, Україні та центральноєвропейських державах люди їли хліб з миронівських пшениць В. М. Ремесла [16]. За внесок миронівських сортів у збільшення виробництва зерна академік Ремесло удостоєний вищих нагород тогочасного СРСР – двох золотих медалей «Серп і Молот» Героя Соціалістичної Праці, чотирьох орденів Леніна, ордена Жовтневої Революції та ще багатьох високих відзнак, Ленінської та Державних премій СРСР і УРСР, премії ім. В. Я. Юр'єва АН УРСР, звання Заслуженого діяча науки УРСР, а також вищих державних орденів країн Центральної Європи.

досвіду і наукових розробок. У 1979 р. в період роботи IX з'їзду сільськогосподарських кооперативів господарство «Тухораз» відвідали академік В. М. Ремесло разом із тодішнім високопосадовцем М. С. Горбачовим [15]. З Горбачовим В. М. Ремесло спілкувався ще в часи, коли той очолював Ставропольський крайком. У 1979 р. В. М. Ремесло обраний почесним доктором найстарішої академічної устано-

Академік В. М. Ремесло був головою секції зернових культур і наукової ради з підвищення якості зерна Відділення рослинництва та селекції ВАСГНІЛ і безпосередньо керував селекційними дослідженнями з найважливішої проблеми – підвищення зимостійкості, продуктивності і якості зерна озимих культур. Своєю науковою діяльністю, дослідницькою практикою і, головне, результатами своєї роботи В. М. Ремесло довів, що селекція є наукою, яка потребує копіткої наполегливої праці, всебічних знань, а також особливого відчуття рослини, таланту підбирати пари для схрещування за генотипом та іншими ознаками, що базується на ґрунтовних знаннях, тобто селекціонери поряд з генетиками є справжніми вченими [17]. Василь Миколайович дуже хотів з'ясувати біологічні механізми селекції, зокрема зміни типу розвитку. І це питання було серед основних завдань новостворених теоретичних підрозділів інституту, насамперед лабораторій фізіології, біохімії, генетики. До речі, ще в середині 70-х рр. в інституті було розпочато дослідження за новітніми напрямками – культивування тканин на штучному поживному середовищі, білкові маркери тощо [2, 10].

Наукова спадщина В. М. Ремесла невичерпна і по праву увійшла до скарбниці не лише вітчизняної, а й світової науки. Він – автор 40 сортів озимої та ярої пшениці, деякі й досі є донорами для пшениць як вітчизняної, так і зарубіжної селекції. Виявлено більше 700 сортів пшениці озимої та ярої, які є нащадками геноплазми пшениць Василя Миколайовича, а саме, сорти пшениці, що створені у 30 селекційних установах України, 40 – Росії, а також 9 інших державах колишнього СРСР та 12 країнах світу. Нащадками тільки сорту Миронівська 808 є понад 400 сортів у різних країнах [18, 19]. Академік В. М. Ремесло – автор понад 450 наукових праць (одноосібно та у співавторстві), в тому числі шести широківідомих монографій, з яких «Мироновские пшеницы» перекладено німецькою і словацькою мовами. За науковою редакцією В. М. Ремесла опубліковано близько 20 книг. Він був членом редколегій центральних наукових сільськогосподарських журналів тогочасного СРСР.

Василь Миколайович мріяв створити свою селекційну школу з навчанням, як він говорив, «не відриваючись від землі», не втрачаючи зв'язку з практичною роботою на полях і в лабораторіях. Після набуття Миронівською селекційною станцією статусу науково-дослідного інституту колектив щороку поповнювався науковцями, молодими спеціалістами, випускниками вищих навчальних закладів тогочасного Радянського Союзу. За ініціативи В. М. Ремесла переддипломну практику та наукове стажування в Миронівці проходили випускники вузів та молоді селекціонери і спеціалісти не тільки СРСР, а й із країн Центральної Європи. У стажистах-дослідниках академік Ремесло бачив майбутнє не тільки

Батько і син

Миронівського інституту, але й вітчизняної аграрної науки в цілому. У 1977 р. за ініціати-ви Ремесла в інституті відкривається аспірантура зі спеціальності «селекція і насінництво» [10]. Першим науковим керівником аспірантів був академік В. М. Ремесло. У 1979 р. йому присвоєне вчене звання професора. До 1985 р. миронівську аспірантуру закінчили 10 молодих науковців, які захистили кандидатські, а багато з них і докторські дисертації.

Поруч з Василем Миколайовичем працював його син Володимир. Закінчив заочну аспірантуру при Українській сільськогосподарській академії і успішно захистив дисертацію кандидата сільськогосподарських наук. Мав талант селекціонера, створив 17

сортів озимої пшениці, з яких 7 було районовано, а також удосконалив розроблений батьком селекційний метод зміни типу розвитку пшениці, що був запроваджений у селекційну практику в середині 80-х рр. [19].

За великими справами і досягненнями завжди стоїть людина. Василь Миколайович був неординарною особистістю, великим представником своєї епохи, залишається таким і для сучасності. Його називали «конструктором хлібного колоса», селекціонером від Бога, Хлібодаром. За великі заслуги перед державою двічі Герою Соціалістичної Праці В. М. Ремеслу за життя (1982 р.) було встановлене бронзове погруддя на його батьківщині – у місті Пириятин на Полтавщині.

Завдяки знаменитим сортам озимої пшениці В. М. Ремесла Миронівська станція та створений на її базі інститут набули статусу осередка селекції нових вітчизняних високоврожайних сортів, яким належить достойний внесок у зерновиробництво країни. Установу не раз відвідувало вище керівництво тогочасної України. Тут побували керівники України М. В. Підгорний (1962 р.), П. Ю. Шелест, який був частим гостем станції та інституту і мав дружні стосунки з академіком В. М. Ремеслом, В. В. Щербицький (1978), голова Президії Верховної Ради УРСР Д. С. Коротченко (1966), міністри сільського господарства УРСР М. С. Співак (1961, 1964) і П. Л. Погребняк (1972) та багато інших тогочасних високопосадовців.

Академік Ремесло – видатний селекціонер, тому надзвичайно високим був його авторитет серед учених. З селекційними дослідженнями В. М. Ремесла ознайомились академіки, президенти ВАСГНІЛ – одіозний «вчений» Т. Д. Лисенко (1961, 1964) та М. О. Ольшанський (1964), який до цього був Міністром сільського господарства СРСР. У 1968 р. Миронів-

ський інститут відвідали видатні селекціонери озимої пшениці академіки П. П. Лук'яненко (директор Краснодарського НДІ, голова Всесоюзної координаційної Ради з селекції озимої пшениці при ВАСГНІЛ) та Ф. Г. Кириченко (Всесоюзний селекційно-генетичний інститут). У всесоюзних координаційних нарадах, що проводились на базі Миронівського інституту, брали участь відомі вчені-селекціонери СРСР та тогочасних соціалістичних країн, частими гостями були іноземні науковці по лінії міжнародного співробітництва. Великим був авторитет Василя Миколайовича й серед працівників сільського господарства, які їхали в інститут часто за сотні і навіть тисячі кілометрів, і Ремесло завжди знаходив час для спілкування з ними. Будучи представником наукової еліти Василь Миколайович не забував про свої сільські корені, уважно вислуховував думку агрономів і колгоспників, поважав простих людей, любив спілкуватися з селянами, причому його зацікавленість охоплювала не тільки спеціальні професійні питання, а й проблеми їхнього побуту і особистого життя [15, 20]. Тому в науковому містечку було завжди багатолюдно. В інститут приїздили гості як з України та СРСР, так й іноземні: численні делегації вчених, урядовців, діячів культури, хліборобів і робітників, а також екскурсії студентів і школярів.

Василь Миколайович Ремесло був відомою людиною – двічі Герой Соціалістичної Праці, громадський діяч, академік, професор. Тому й коло його спілкування було відповідним. В. М. Ремесло був особисто знайомий з багатьма державними діячами та видатними вченими не тільки тогочасного СРСР, а й зарубіжних країн, з високопосадовцями сфери управління сільського господарства, працівниками культури і освіти та багатьма іншими людьми з різних ділянок діяльності суспільства. З багатьма з них В. М. Ремесла пов'язували дружні стосунки [15].

Як згадувала Марія Володимирівна Ремесло, дружина сина В. М. Ремесла Володимира, 10 лютого 1977 р. на державному рівні відзначалось 70-річчя академіка Василя Миколайовича Ремесла, а також 50 років його наукової діяльності. Цю подію широко висвітлювали на радіо та на шпальтах газет і журналів. На урочистому прийомі у новому Палаці культури в Миронівці зібралися діячі науки, урядовці, зарубіжні гості. При-

Урочисте зібрання з нагоди 70-річчя академіка В. М. Ремесла

З дружиною
Раїсою Євдокимівною

вітати Василя Миколайовича приїхали представники міністерств сільського господарства СРСР та України, віце-президенти ВАСГНІЛ, АН УРСР та Академії сільського господарства Східної Німеччини, вчені із Чехословаччини, багато відомих науковців з усіх республік тогочасного СРСР.

Марія Володимирівна Ремесло також згадувала, що Василь Миколайович був хлібосольною і гостинною людиною, і його дружина Раїса Євдокимівна завжди була готова накрити на стіл. Часто доводилося приймати вдома дуже високих гостей, наприклад, керівника країни П. Ю. Шелеста, видатного авіаконструктора О. К. Антонова, багатьох відомих науковців, тому потрібно було все приготувати на вищому рівні, і це Раїса Євдокимівна вміла зробити достойно. Василь Миколайович був дуже зайнятою людиною, і дружина робила все, щоб полегшити йому цю важку і відповідальну роботу. Будучи завідувачкою наукової бібліотеки станції Раїса Євдокимівна завжди передивлялася нову періодичну пресу та наукову літературу, робила добірки статей та матеріалів, які Василю Миколайовичу потрібно прочитати самому. На його письмовому столі в робочому кабінеті ніхто з сім'ї нічого не чіпав (це було правило), крім Раїси Євдокимівни. Друзі сім'ї Ремесло, будучи в гостях у Василя Миколайовича, жартували, що Раїса Євдокимівна створила йому надійний тил, і в Золотих Зірок Героя Праці три промені зірки – його, а два – Раїси Євдокимівни. І Василь Миколайович з цим із задоволенням погоджувався.

За спогадами тих, хто знав Василя Миколайовича особисто, велике враження справляли деякі риси його характеру. Обвіяний вітрами та просякнутий порохом Великої Вітчизняної війни, обтяжений життєвими незгодами, Василь Миколайович був суворою людиною. Не терпів ледарів та легкодухів, був вимогливим перш за все до себе, а потім і до своїх підлеглих. Але ж до тих, хто були навколо нього, був справедливим і уважним, ставився до людей доброзичливо і з повагою. Люди тягнулися до Василя Миколайовича, він знаходив теми для спілкування і володів мистецтвом слухати. Він „імпував своєю вишуканістю, стриманістю, відкритістю, високою культурою, доброзичливістю без зверхності, зате – із внутрішньою гідністю й вимогливістю”, мав приємний голос, розмовляв тихо, спокійно, ніколи не підвищуючи тону, навіть коли був дуже роздратований. Проте в його словах завжди відчувалися впевненість і

знання справи. Для багатьох це деякою мірою було корисною наукою – не все дається криком [20, 21].

Василь Миколайович сам був працелюбним і цінував людей за відданість роботі, яка для нього була на першому місці. Він в усьому любив порядок і дисципліну, вимагаючи того й від підлеглих. Будучи практичною і розсудливою людиною, він був уважним до всього, що відбувалось навколо. Без нього не вирішували жодного важливого питання. Його авторитет був беззаперечним. У той же час він умів уважно і терпляче вислухати думку кожного, все підсумувати, але вирішальне слово, звісно, залишалось за ним [20].

Природою талановитому селекціонеру був даний хист надзвичайної спостережливості. Ремеслу вдавалось серед сотень рослин на дослідній ділянці виділити одну, перспективну. Він жив роботою, полем, пшеницею, безпосередньо сам керував усіма ланками селекційного процесу. З ранньої весни і до кінця жнив знаний селекціонер – серед дослідних ділянок, рідко в які дні не було його в полі. Василь Миколайович особисто контролював увесь хід збирання селекційного матеріалу в полі, потім бракування в лабораторних умовах. Він мав феноменальну пам'ять і інтуїцію. Завжди вимагав хоч і гіркої, але правди, не терпів обману, особливо підтасування даних у селекції. Наприклад, бракування по зерну – це тисячі пакетів зерна з відібраних у полі ділянок, і Василь Миколайович сам оглядав і оцінював кожний зразок, вибраковуючи неперспективні номери [20, 22].

Василь Миколайович любив життя по-своєму. Він шанувався на українській пісні і сам чудово співав, організував художню самодіяльність у колективі. У вільний час полюбляв полювання, риболовлю, відпочинок із сім'єю і друзями на березі біля вогнища, на якому власноруч майстерно готував куліш, про що згадували Марія Володимирівна Ремесло та друзі сім'ї. На жаль, за браком часу таких моментів у Василя Миколайовича було небагато.

Василь Миколайович Ремесло був щирим патріотом України і багато зробив для неї. Високоінтенсивні сорти озимої пшениці Василя Ремесла підняли економіку багатьох країн, його теоретичні розробки належать до надбань світової селекційної науки. Василь Миколайович виховав власну школу селекціонерів, які сьогодні передають його наукову спадщину новому поколінню миронівських селекціонерів. Пророчими були його слова, що людина смертна, а про те, чи житиме вона після смерті, скажуть її дії, конкретні справи і досягнення, одним словом, пам'ять про неї [21, 23]. Пам'ять про видатного селекціонера Василя Миколайовича Ремесла живе в миронівських сортах, дослідних методиках, у його учнях та наступниках.

Таким закарбувався в пам'яті сучасників і нашого покоління академік Василь Миколайович Ремесло – Вчений і Селекціонер з великої літери, якого по праву називають Хлібодаром, суворий за вдачею і водночас

Селекціонер
з великої літери

життєлюб, звитяжна праця якого втілилася у добробут людей.

4 вересня 1983 р. Василя Миколайовича не стало. Академік ВАСГНІЛ В. С. Шевелуха писав у своїх спогадах: «Вот так...», – всего только два слова вместо приветствия произнес в своем кабинете в Киеве Первый секретарь ЦК Компартии Украины В. В. Щербицкий, пожилая руки членам делегации ВАСХНИЛ и Министерства сельского хозяйства СССР, которая прибыла на похороны Василия Николаевича Ремесло выразить свое соболезнование в связи с его уходом из жизни. В эти два слова руководитель республики, член Политбюро ЦК КПСС вложил все, что он хотел сказать о памяти и преклонении всего украинского и советского народа перед подвигом великого ученого и

гражданина, посвятившего и отдавшего всю свою жизнь науке о хлебе насущном...» [24]. Прощання наукової спільноти і урядових делегацій з академіком В. М. Ремеслом, на якому були присутні й науковці Миронівського інституту, відбулося у конференц-залі Академії наук України в Києві на вулиці Володимирській. Похований академік на центральній алеї Байкового цвинтаря м. Києва.

За 15 років після смерті батька 4 вересня 1998 р. передчасно помер син Василя Миколайовича Володимир Васильович Ремесло, не доживши навіть до 50 років.

За життя про В. М. Ремесла було знято декілька документальних стрічок, написано книги, складено вірші. Український поет Борис Олійник у вірші «Сівач. Академіку В. М. Ремеслу» писав: «Скільки поля засіяно з рукава патріаршого, Скільки золота в колосі – не питай, не лічи. На хлібах його вирости космонавти і маршали, Геніальні мислителі, ковалі й орачі».

На вшанування пам'яті талановитого селекціонера академіка В. М. Ремесла в Миронівському інституті пшениці у 1984 р. встановлено меморіальну дошку з барельєфом ученого, в 2012 р. – мармурове погруддя. До 110-річчя від дня народження академіка Національний банк України в серії «Видатні особистості України» випустив пам'ятну колекційну монету «Василь Ремесло».

Закладені академіком Василем Миколайовичем Ремеслом напрями досліджень і сьогодні не втрачають актуальності. Але головними здобутками в усі часи є миронівські сорти. Саме завдяки сортам озимої пшениці, що значно підвищили врожайність пшениці і сприяли розвитку селекційної

справи в Україні та ще понад 20 країнах світу, ім'я В. М. Ремесла віднесено до когорти творців «зеленої революції» поряд з такими всесвітньо відомими вченими, як Норман Борлауг, Назарено Стрампеллі, П. П. Лук'яненко. «Я все своє життя хлібові присвятив...» – таким є підсумок діяльності Василя Миколайовича Ремесла – Людини-епохи, великого селекціонера ХХ сторіччя.

Список використаних джерел

1. Коломієць В. М., Бережна Т. І., Пахович Н. М. Щоб пам'ять у серцях жила.../ за ред. Т. І. Бережної. Миронівка : [б. в.], 2013. 128 с.
2. Черниш О. О. Селекціонер та організатор науково-дослідної справи. *Академік Ремесло Василь Миколайович (1907–1983). До 100-річчя від дня народження*. Київ : Колоб'іг, 2006. С. 18–44.
3. Работы по селекции и семеноводству зерновых, зернобобовых культур и многолетних трав. Научный отчет за 1944–1949 гг. / под общ. ред. зам. директора по науч. части В. Н. Ремесло. Киев-Харьков : Гос. изд. с.-х. л.-ры УССР, 1950. Вып. 1. С. 3–7.
4. Ремесло В. М. Деякі підсумки селекційно-дослідної роботи станції. *Селекція, насінництво та агротехніка польових культур* : наукові праці / Миронівська орденна Леніна селекційно-дослідна станція імені В. Ф. Старченка. Київ : Урожай, 1968. С. 7–12.
5. Ремесло В. Н. Сорта озимий пшеницы мионовской селекции. *Селекция и семеноводство пшеницы* : научно-технический бюллетень Мионовского ордена Ленина научно-исследовательского института селекции и семеноводства пшеницы. Киев : Урожай, 1970. С. 3–10.
6. Ремесло В. Н. Методы и результаты селекции мионовских сортов пшеницы. *Бюллетень Мионовского ордена Ленина научно-исследовательского института селекции и семеноводства пшеницы*. Москва : Колос, 1974. Вып. 5. С. 3–8.
7. Рабинович С. В. Мионовские пшеницы как исходный материал для селекции в нашей стране и за рубежом. *Увеличение производства зерна – важнейшая задача аграрной науки* : сб. науч. трудов / Мионовский институт пшеницы имени В. Н. Ремесло УААН. Мионовка, 1992. Ч. 1. С. 29–43.
8. Власенко В. А., Колючий В. Т., Борсук Г. Ю. Основні підсумки роботи Миронівського інституту пшениці ім. В. М. Ремесла УААН за 90 років (1911–2001). *Науково-технічний бюллетень Миронівського інституту пшениці ім. В. М. Ремесла УААН*. Київ : Аграрна наука, 2001. Вип. 1. С. 3–14.
9. Ремесло В. Н. Мионовському інституту – 10 лет. *Селекция, семеноводство и сортовая агротехника* : сб. науч. трудов / Мионовский НИИ селекции и семеноводства пшеницы. Мионовка, 1978. Вып. 2. С. 3–10.
10. Ремесло В. Н., Рочняк В. А. Основные итоги научной деятельности института. *Селекция, семеноводство и сортовая агротехника* : сб. науч. трудов / Мионовский НИИ селекции и семеноводства пшеницы. Мионовка, 1978. Вып. 2. С. 10–20.
11. Демидов О. А., Гуменюк О. В., Коломієць Л. А., Кириленко В. В. Віхи селекційних досягнень миронівських науковців з культури пшениці озимої. *Миронівський вісник* : зб. наук. праць. Миронівка, 2016. Вип. 3. С. 31–41. doi: 10.21498/2518-7910.0.2016.119124
12. Ремесло В. Н., Животков Л. А. Селекция мионовских пшениц. *Селекция, семеноводство и агротехника пшеницы* : сб. науч. трудов / Мионовский НИИ селекции и семеноводства пшеницы. Мионовка, 1977. Вып. 1. С. 10–16.
13. Демидов О. А., Гудзенко В. М., Кузьмінська Г. П. П'ятдесят плідних років. *Миронівський вісник* : зб. наук. праць. Миронівка, 2017. Вип. 6. С. 186–203.
14. Шпаар Д. Спогади. *Миронівський інститут пшениці імені В. М. Ремесла Національної академії аграрних наук України (1912–2012)* / за ред. канд. с.-г. наук В. С. Кочмарського. Миронівка : [б. в.], 2012. С. 642–648.

15. Клусачек М. Зерновое хозяйство Чехословакии, Тухоразское движение и чехословацко-советское сотрудничество. *Повышение эффективности селекционного процесса и интенсивных зональных технологий возделывания озимой пшеницы* : сб. науч. трудов / Мироновский НИИ селекции и семеноводства пшеницы. Мироновка, 1988. С. 31–41.
16. Собко О. О. Великий громадянин і вчений. *Академік Ремесло Василь Миколайович (1907–1983). До 100-річчя від дня народження*. Київ : Колобів, 2006. С. 71–74.
17. Созінов О. О. Селекціонер від Бога. *Академік Ремесло Василь Миколайович (1907–1983). До 100-річчя від дня народження*. Київ : Колобів, 2006. С. 45–49.
18. Власенко В. А., Кочмарський В. С., Колючий В. Т., Коломієць Л. А., Хоменко С. О., Солоня В. Й. Селекційна еволюція миронівських пшениць. *Миронівка* : [б. в.], 2012. 325 с.
19. Демидов О. А., Власенко В. А., Коломієць Л. А., Гуменюк О. В. Творчий спадок академіка В. М. Ремесла в селекції пшениці (до 110-річчя від дня народження). *Миронівський вісник* : зб. наук. праць. Миронівка, 2017. Вип. 4. С. 180–195.
20. Коломієць Л. А. Спогади. *Миронівський інститут пшениці імені В.М. Ремесла Національної академії аграрних наук України (1912–2012)* / за ред. канд. с.-г. наук В. С. Кочмарського. Миронівка : [б. в.], 2012. С. 577–580.
21. Майборода В. К. Обпалений добротою. *Академік Ремесло Василь Миколайович (1907–1983). До 100-річчя від дня народження*. Київ : Колобів, 2006. С. 53–58.
22. Животков Л. А. Дальнейшее развитие творческого наследия академика В. Н. Ремесло. *Повышение эффективности селекционного процесса и интенсивных зональных технологий возделывания озимой пшеницы* : сб. науч. трудов / Мироновский НИИ селекции и семеноводства пшеницы. Мироновка, 1988. С. 21–31.
23. Советов В. П. Спогади. *Миронівський інститут пшениці імені В. М. Ремесла Національної академії аграрних наук України (1912–2012)* / за ред. канд. с.-г. наук В. С. Кочмарського. Миронівка : [б. в.], 2012. С. 628–631.
24. Шевелуха В. С. Памяти дорогого нашего и незабываемого Василия Николаевича! *Академік Ремесло Василь Миколайович (1907–1983). До 100-річчя від дня народження*. Київ : Колобів, 2006. С. 60–64.

References

1. Kolomiets, V. M., Berezhna, T. I., & Pakhovich, N. M. (2013). To Keep the Memory Alive in Our Hearts.... T. I. Berezhna (Ed.). Myronivka: N.p. [in Ukrainian]
2. Chernysh, O. O. (2006). Breeder and organizer of the research activities. In V. A. Verhunov (Ed.). *Academician Vasyl M. Remeslo (1907–1983). To the 100-th Anniversary of the Birth* (pp. 18–44). Kyiv: Kolobiv. [in Ukrainian]
3. Remeslo, V. N. (Ed.). (1950). Papers on Breeding and Seed Production of Cereals, Leguminous Crops and Perennial Grasses. Scientific Report for 1944–1949 (Iss. 1, pp. 3–7). Kiev-Khar'kov: State Edition of Agricultural Literature of the USSR [in Russian]
4. Remeslo, V. M. (1968). Some results of plant breeding and research work of the station. In *Breeding, Seed Production and Agricultural Practices of Field Crops* (pp. 7–12). Kyiv: Urozhai. [in Ukrainian]
5. Remeslo, V. N. (1970). The winter wheat varieties of Mironovka breeding. In *Breeding and Seed Production of Wheat* (pp. 3–10). Kiev: Urozhay. [in Russian]
6. Remeslo, V. N. (1974). Methods and results of breeding the Myronivka wheat varieties. *Bulletin of the Mironovka Order of Lenin Research Institute of Breeding and Seed Production of Wheat*, 5, 3–8. [in Russian]
7. Rabinovich, S. V. (1992). Mironovka wheats as the source material for breeding in our country and abroad. In *Increasing Grain Production Is the Most Important Task of Agrarian Science* (Part 1, pp. 29–43). Mironovka: N.p. [in Russian]

8. Vlasenko, V. A., Koliuchyi, V. T., & Borsuk, H. Yu. (2001). The main results of the activities at the V. M. Remeslo Myronivka Institute of Wheat of UAAS for 90 years (1911–2001). *Scientific and Technical Bulletin of the V. M. Remeslo Myronivka Institute of Wheat of UAAS*, 1, 3–14. [in Ukrainian]
9. Remeslo, V. N. (1978). Mironovka Institute is 10 Years Old. In *Breeding, Seed Production, and Varietal Agrotechnics of Grain and Forage Crops* (Iss. 2, pp. 3–10). Mironovka: N.p. [in Russian]
10. Remeslo, V. N., & Rochnyak, V. A. (1978). The main results of the scientific activities of the institute. In *Breeding, Seed Production and Varietal Agrotechnics of Grain and Forage Crops* (Iss. 2, pp. 10–20). Mironovka: N.p. [in Russian]
11. Demydov, O. A., Humeniuk, O. V., Kolomiets, L. A., & Kyrylenko, V. V. (2016). Milestones of breeding achievements of Myronivka scientists on winter wheat crop. *Myronivka Bulletin*, 3, 31–41. [in Ukrainian]. doi: 10.21498/2518-7910.0.2016.119124
12. Remeslo, V. N., & Zhivotkov, L. A. (1977). Mironovka wheat breeding. *Breeding, Seed Production, and Agricultural Technologies of Wheat*, 1, 10–16. [in Russian]
13. Demydov, O. A., Hudzenko, V. M., & Kuzminska, H. P. (2017). Fifty fruitful years. *Myronivka Bulletin*, 6, 186–203. [in Ukrainian]
14. Spaar, D. (2012). Memoirs. In V. S. Kochmarskyi (Ed.). *The V. M. Remeslo Myronivka Institute of Wheat of National Academy of Agrarian Science of Ukraine (1912–2012)* (pp. 642–648). Myronivka: N.p. [in Ukrainian]
15. Klusacek, M. (1988). Grain production of Czechoslovakia, the Tuchoraz movement and the Czechoslovak-Soviet cooperation. In *Improving the Efficiency of Breeding Process and Intensive Zonal Technologies in Winter Wheat Cultivation* (pp. 31–41). Mironovka: N.p. [in Russian]
16. Sobko, O. O. (2006). The great citizen and scientist. In V. A. Verhunov (Ed.). *Academician Vasyl M. Remeslo (1907–1983). To the 100-th Anniversary of the Birth* (pp. 71–74). Kyiv: Kolobih. [in Ukrainian]
17. Sozinov, O. O. (2006). A breeder created by God. In V. A. Verhunov (Ed.). *Academician Vasyl M. Remeslo (1907–1983). To the 100-th Anniversary of the Birth* (pp. 45–49). Kyiv: Kolobih. [in Ukrainian]
18. Vlasenko, V. A., Kochmarskyi, V. S., Koliuchyi, V. T., Kolomiets, L. A., Khomenko, S. O., & Solona, V. Yo. (2012). Breeding Evolution of Myronivka Wheats. Myronivka: N.p. [in Ukrainian]
19. Demydov, O. A., Vlasenko, V. A., Kolomiets, L. A., & Humeniuk, O. V. (2017). Creative heritage of the Academician V. M. Remeslo in wheat breeding (on the 110th anniversary of the birth). *Myronivka Bulletin*, 4, 180–195. [in Ukrainian]
20. Kolomiets, L. A. (2012). Memoirs. In V. S. Kochmarskyi (Ed.). *The V. M. Remeslo Myronivka Institute of Wheat of National Academy of Agrarian Science of Ukraine (1912–2012)* (pp. 577–580). Myronivka: N.p. [in Ukrainian]
21. Maiboroda, V. K. (2006). Singed by kindness. In V. A. Verhunov (Ed.). *Academician Vasyl M. Remeslo (1907–1983). To the 100-th Anniversary of the Birth* (pp. 53–58). Kyiv: Kolobih. [in Ukrainian]
22. Zhivotkov, L. A. (1988). Further development of the creative heritage of Academician V. N. Remeslo. In *Improving the Efficiency of Breeding Process and Intensive Zonal Technologies in Winter Wheat Cultivation* (pp. 21–31). Mironovka: N.p. [in Russian]
23. Sovietov, V. P. (2012). Memoirs. In V. S. Kochmarskyi (Ed.). *The V. M. Remeslo Myronivka Institute of Wheat of National Academy of Agrarian Science of Ukraine (1912–2012)* (pp. 628–631). Myronivka: N.p. [in Ukrainian]
24. Shevelukha, V. S. (2006). To the memory of our dear and unforgettable Vasily Nikolayevich! In V. A. Verhunov (Ed.). *Academician Vasyl M. Remeslo (1907–1983). To the 100-th Anniversary of the Birth* (pp. 60–64). Kyiv: Kolobih. [in Russian]

Василий Николаевич Ремесло – Человек-эпоха

Демидов А. А., доктор сельскохозяйственных наук, член-корреспондент НААН

Гудзенко В. Н., кандидат сельскохозяйственных наук

Кузьминская Г. П.

Мироновский институт пшеницы имени В. Н. Ремесло НААН

Украина, 08853, с. Центральное, Мироновский район Киевской обл.

e-mail: mwheats@ukr.net

Год 2018-й ознаменовался несколькими знаковыми датами – 90 лет назад (выпуск 1928 г.) студент Василий Ремесло, будущий академик, закончил Масловский институт селекции и семеноводства им. К. А. Тимирязева, что недалеко от Мироновки; исполнилось 70 лет, как фронтовик Василий Ремесло был назначен на Мироновскую селекционно-опытную станцию (март 1948 г.), которой посвятил лучшую часть своей жизни, а также 35 лет, как селекционер с мировым именем академик Василий Николаевич Ремесло ушел из жизни (4 сентября 1983 г.), навсегда покинув свое взлелеянное «детище» – Мироновский институт селекции и семеноводства пшеницы, и 20 лет со дня смерти (4 сентября 1998 г.) его сына – талантливого селекционера Владимира Васильевича Ремесло. Для воплощения своей мечты о высокопродуктивных сортах пшеницы Василий Ремесло выбрал именно научную деятельность. После 20 лет работы в разных учреждениях, пройдя войну, в 1948 г. он насовсем вернулся в Мироновку. Заведующий селекционным отделом Мироновской станции В. Н. Ремесло выбрал «свой» селекционный метод – создание озимых пшениц из яровых – и детально разработал эту методику. Выведенный таким методом шедевр мировой селекции озимая пшеница Мироновская 808, которая значительно расширила ареал выращивания озимой пшеницы на север и северо-восток – за Урал, в Сибирь, Северный Казахстан, где традиционной была яровая пшеница, а также созданные на ее основе сорта Мироновская юбилейная и Ильичевка осуществили переворот в зернопроизводстве не только тогдашнего СССР, но и стран Центральной Европы. Плодотворным было начатое академиком В. Н. Ремесло в 70-х гг. международное научное сотрудничество по селекции пшеницы и ячменя с научно-исследовательскими учреждениями Восточной Германии и Чехословакии. В. Н. Ремесло был неординарной личностью, великим представителем своей эпохи, остается таким и для современности. Он был личным знаком со многими государственными деятелями и видными учеными не только тогдашнего СССР, но и зарубежных стран, с высокими должностными лицами сферы управления сельского хозяйства, работниками культуры и образования и многими другими людьми из разных областей деятельности общества. Со многими из них Василия Николаевича связывали дружеские отношения. Заложенные академиком Ремесло направления исследований и сегодня не теряют актуальности. Но главными достижениями во все времена были и есть мироновские сорта. Именно благодаря сортам озимой пшеницы, которые значительно повысили урожайность пшеницы и способствовали развитию селекционного дела в Украине и еще более 20 странах мира, имя В. Н. Ремесло по праву относят к когорте создателей «зеленой революции».

Ключевые слова: академик Василий Николаевич Ремесло, Масловский институт селекции и семеноводства, Мироновская селекционно-опытная станция, Мироновский научно-исследовательский институт селекции и семеноводства пшеницы, метод трансформации, сорта озимой пшеницы, Селекционер с большой буквы, создатель «зеленой революции»

Vasyl Mykolaiovych Remeslo is Man of the Age

Demydov O. A., Doctor of Agricultural Sciences, Corresponding Member of NAAS

Hudzenko V. M., Candidate of Agricultural Sciences

Kuzminska H. P.

*The V. M. Remeslo Myronivka Institute of Wheat of NAAS
Tsentralne village, Myronivka district, Kyiv region, 08853, Ukraine
e-mail: mwheats@ukr.net*

The year 2018 was marked by several significant dates: 90 years ago (release in 1928) student Vasyl Remeslo, the future Academician, graduated from the Maslivka Institute of Breeding and Seed Production nd. a. K. A. Tymiriaziev which is not far from Myronivka; 70 years ago war veteran Vasyl Remeslo was assigned to the Myronivka Breeding and Experimental Station (March 1948) to which he dedicated the best part of his life, and 35 years ago the world known breeder Academician Vasyl Mykolaiovych Remeslo died (on September 4, 1983) leaving his cherished “brainchild” – the Myronivka Institute of Wheat Breeding and Seed Growing forever, and 20 years (September 4, 1998) from the death of his son – the talented breeder Volodymyr Vasyliovych Remeslo. To fulfill his dream of highly productive varieties of wheat, Vasyl Remeslo has chosen scientific activity. After 20 years of work in various institutions, after war, in 1948 he has returned to Myronivka permanently. Being the head of the breeding department of the Myronivka Station the V. M. Remeslo has chosen “his” selection method – the creation of winter wheat from spring wheat – and has developed this technique in detail. Derived by this method the masterpiece of world breeding winter wheat Myronivska 808 which significantly expanded the area for growing winter wheat to the north and northeast – beyond the Urals, to Siberia, Northern Kazakhstan where spring wheat was only conventional as well as the varieties Myronivska Yuvileina and Illichivka have created revolution in grain production not only in the then USSR, but also in the countries of Central Europe. Started by Academician V. M. Remeslo in the 70s international scientific cooperation in wheat and barley breeding with research institutions of East Germany and Czechoslovakia was fruitful. The V. M. Remeslo was an extraordinary person, a great representative of his era, and remains so for modernity. He was personally acquainted with many statesmen and prominent scientists not only of the then USSR, but also of foreign countries, with high-ranking officials in the field of agricultural management, cultural and educational workers and many other people from various fields of society. With many of them Vasyl Mykolaiovych had friendly relations. Directed by the Academician Remeslo research directions do not still lose relevance. But the main achievements at all times there were and there are Myronivka varieties. It is thanks to the winter wheat varieties which significantly increased the yield of wheat and contributed to development of breeding work in Ukraine and over 20 more countries in the world, the V. M. Remeslo’s name rightfully belongs to the cohort of creators of the “green revolution”.

Key words: *Academician Vasyl Mykolaiovych Remeslo, Maslivka Institute of Breeding and Seed Production, Myronivka Breeding Experimental Station, Myronivka Research Institute of Wheat Breeding and Seed Growing, transformation method, winter wheat varieties, Substantial Breeder, creator of the “green revolution”*